

## הערות בהלכות מלכים

א. בשופטים י"ז: כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבתי. שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא.

ונחלקו בגמרא אם מצוה זאת היא ככל המצות שבתורה או אינה אלא רשות בעלמא: בסנהדרין (כ' ע"ב): ר' יהודה אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, רבי נהוראי אומר (לגירסת מהרש"ל, ר' נחמ"י אומר) לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן. תניא ר"א אומר (ומהרש"ל מוחק תיבת תניא וגורס ר"א בר יוסי אומר) זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר תנה לנו מלך לשפטנו.

וברמב"ם פ"א מהלכ' מלכים הלכ"א: שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך שנא' שום תשים עליך מלך ולהכרית זרעו של עמלק שנא' תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנא' לשכנו תדרשנו ובאת שמה. ובספרי: שום תשים עליך מלך — זו מצות עשה.

כמרכן מצינו ברמב"ן עה"ת בפרשת שופטים על הפסוק „ואמרת אשימה עלי מלך“: על דעת רבותינו שזו מצות עשה שיחייב אותנו לומר כן אחר ירושה ושיבה כלשון ועשית מעקה לגגך. והזכיר ואמרת כי מצוה שיבואו לפני הכהנים הלויים ואל השופטים ויאמרו להם רצוננו שנשים עלינו מלך. ועי' בחינוך מצ' חצ"ז שמנה זאת כמצוה. והבה"ג מנה במנין הפרשיות שלו פרשת המלך ולא מבואר אם כוונתו לעשה דשום תשים עליך מלך או ללאו של לא תוכל לתת עליך איש נכרי. וכמה ראשונים לא הביאו את המ"ע ולא את הל"ת.

והנה הרמב"ם שפסק כר"י דאמר מצוה להעמיד מלך צ"ע הלא ר' נהוראי ור' נחמיה פליגי עליו, ויש גורסים ר' עקיבא במקום נהוראי, וקשה דהרי קי"ל הלכה כר"ע מחבירו. ואעפ"י שר' יוסי סובר כר"י, הנה בילקוט אינו גורס כלל ר' יוסי כי אם ר' יהודה לבד, ועי' ברא"ש פ"ק דסוכה דהלכה כר"י מחבירו ולא מחביריו. והאברבנאל העלה להלכה דקי"ל כר' נחמיה דלא נאמרה פרשת המלך אלא כנגד תרעומתן של ישראל. ואפילו למ"ד דשלוש מצות נצטוו בכניסתן לא"י, להעמיד להם מלך לא בא אלא לומר שנצטרכו ישראל בכניסתן לא"י ש כאשר ישאלו להם מלך לא ישימו עליהם מלך אלא אותו שיבחר השם ומקרב אחיהם, אבל ודאי ליכא שום מצוה להעמיד מלך. גם רבינו בחיי סובר דלא הוי כלל מ"ע יעו"ש.

הרי דאיכא אשלי רברבי אי מינוי מלך הוי מ"ע או לא. ולכאורה יש

לשאול לפי שי' הרמב"ם והרמב"ן החינוך וכו' הסוברים דשימת מלך הוי מצות עשה, הייתכן שכל ישראל עברו על המ"ע עד להכתרת שאול המלך, ואולי ניתן להאמר, שהמ"ע הנהו רק בזמן שיש דרישה מצד הכלל ישראל לשים עליו מלך כמש"כ „ואמרת אשימה עלי מלך" אבל כשאין דרישה — אין מצוה.

ב. „לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא". והק' הרמב"ן דל"ל לאו והלא לפי דעת חז"ל אי אפשר לבחור במלך רק עפ"י נביא או במשפט האורים ותומים וסנהדרין של שבעים והרי א"א שהנביא יבחר באיש נכרי אשר לא מזרע אחיך. ובספרי מפו' לא תוכל לתת עליך איש נכרי זו מצות ל"ת וכן עי' בחינוך שמנה זאת ללאו. ויש לחקור אם עברו ועשו מלך איש נכרי אם הוי לו דין מלך או שאין לו כלל דין מלך, וכן בהא דדרשי' שאין מעמידין מלך מקהל גרים עד שתהא אמו מישראל שנא' לא תוכל לתת עליך איש נכרי מהו הדין במינו מלך מקהל גרים אי הוי לו דין מלך.

והנה ברמב"ם (הלכ' עבדים הלכ' י') אין האדם יכול למכור אמה העבריה ולא ליתנה לאיש אחר בין קרוב ובין רחוק ואם מכר או נתן לא עשה כלום שנא' לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה, וברמב"ם (הלכ' מלכים פ"ת הל' ו') כתב גבי יפת תואר דאם לא חפץ בה משלחה לנפשה ואם מכרה עובר בל"ת שנאמר ומכר לא תמכרנה בכסף ואינה מכורה ומחזיר הדמים. ויש דיוקים שונים בלשון הרמב"ם, דגבי יפ"ת כתב דאם מכרה עובר בל"ת ובאמה העבריה לא הזכיר זאת; עוד יש לתמוה דגבי יפ"ת כתב דלא עשה כלום במכירתה, והרי ביפ"ת לא כתוב דלא ימשול למכרה. ועי' ביד המלך (הלכ' עבדים פ"ד) שכתב לחדש דבמכירת אמה העבריה כתב רחמנא דלא ימשול למכרה בה הרי דהתורה ביטלה בפירוש את זכות וכח המכירה, ומשו"ה לא שייך דעבר על הלאו כיוון דעצם המכירה הוי לא כלום וכמוכר חפץ שאינו שלו. משא"כ במכירת יפ"ת דלא נטלה ממנו זכות המכירה אלא דהתורה הזהירה ואסרה למכור — „לא תמכרנה בכסף", וכיון דלא נשלל ממנו זכות המכירה משו"ה שפיר עובר בלאו. ומשום כך הדגיש הרמב"ם באמה העבריה וכתב דאם מכרה או נתנה לא עשו כלום. ואפשר איפוא לומר אותה סברא גם גבי שימת מלך דהתורה שללה את דין המלכות מנכרי כמו שנא' לא תוכל לתת עליך איש נכרי, וממילא א"צ לעבור כלל על לאו כיון שלא נעשה שום חלות.

אלא שכל דבריו אינם מובנים כל עיקר, שהרי מסתברא דביפ"ת אין לו זכות מכירה שהתורה אסרה את מכירתה דכתיב והיתה לו לאשה, הרי שנעשית ישראלית בהתגיירותה וכתיב ואם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה. ועי' בספרי: ושלחתה לנפשה בגט; ומפני מה אמרה תורה ומכר לא תמכרנה, הרי לאחר שגירשה אין לו כל זכות עליה, אלא לומר שלאחר שנשאה לאשה פקעה ממנה דין שפחות והיא אשתו ככל הנשים בישראל, וממילא אין לו, לאחר גירושיה, כל זכות למכרה, משא"כ באמה העבריה, הרי יש לו זכות השתמשות בה הו"א שיש לו היתר מכירה ע"ז גם כן בא התורה ואסרה, אבל לא ששללה ממנו את זכות המכירה. ומה שהק' על הרמב"ם שלא כתב דבמכירת אמה העבריה עוברין בל"ת ומדייק מזה דליכא לאו כלל הואיל והתורה שללה את זכות המכירה, הנה מצינו ברמב"ם בפתיחה להלכ' עבדים שכ': יש בכללן י"ג מצות חמש מ"ע ושמונה ל"ת

וקחשיב שלא תמכר אמה העבריה, הרי מפו' דעוברין על ל"ת, וכן בספר המצות ל"ת רס"א שלא למכור אמה העבריה.

וגבי יפת־תואר צ"ע דבספר המצות כתב הרמב"ם במצ' רס"ג דמוכר יפ"ת לוקה וברמב"ם פ"ו מהלכ' בכורות ה"ה כתב שאינו לוקה.

ג. „כשמעמידין מלך מושחין אותו בשמן המשחה וע"י המשיחה ה"ו זוכה לו ולבניו עד עולם וכיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות" — רמב"ם פ"א ה"ו מהלכות מלכים, ויש לחקור אם המשיחה מהווה את המלכות ובל"ז אינו זוכה כלל לכתר מלכות, או"ד דהוי מצוה בפ"ע ואינה מעכבת את המלוכה.

ולכאורה יכולים להביא ראי' דברמב"ם פ"ג מהלכ' מלכים כתב: כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו שנאמר כל איש אשר ימרה פיך יומת, (עי' סנה' מ"ט), והנה לא מצינו שמשחו את יהושע למלך, ועוד דאילו ה"י ליהושע דין מלך אמאי לא ירשו את המלוכה. ואין לומר שזה מפני שלא היו לו בנים רק בת, דהנה גם בת יורשת כשאין בן אעפ"י שמצינו בספרי אין מעמידין אשה במלכות שנא' מלך ולא מלכה וכן פסק הרמב"ם בפ"א ממלכים, לכאורה זה רק כשנגשים לעשותה למלכה, אבל כשזה מגיע לה בתור ירושה גם אשה עושים למלכה, ועי' נוב"י גבי רחבעם, ועי' מנ"ח שנסתפק בזה. ואפשר גם לומר דגבי בתו של יהושע היו שני פסולים: א. שהרי היתה מרחב, ב. מטעם מלך ולא מלכה ובכה"ג א"א לה לרשת את המלוכה. וצ"ע.

והנה אם היה ליהושע דין מלך יש להבין דאמאי הרג לעכנ ע"י גורל הרי ה"י יכול להרגו בדין מורד במלכות שהרי המרה את פיו ולא שמע לציווי שלא יקחו מן החרם. וי"ל דמטעם מורד במלכות לא ה"י נדון כי אם בסייף עי' רמב"ם פ"ו מ"ה לכ' מלכים, וכן א"א ה"י רק להרגו, ולא את משפחתו ונכסיו. עוד י"ל דמטעם מורד במלכות יש להביאו לפני בי"ד כדי לברר אם יש לו דין מורד במלכות כדמצינו בחוס' סנה' ל"ו ותוס' שבת נ"ד דהא אוריה החתי היה לו דין מורד במלכות ול"ל לדונו בסנהדרין ותי' דמ"מ היתה צריכה סנהדרין לברר אם הוי לו דין מורד במלכות, וכן עי' בחוס' סנה' י"ט.

ויש לחקור בדין מורד במלכות שצריכים סנהדרין לברר אם הוא מורד במלכות אם זה דווקא בי"ד של כ"ג או דדי בבי"ד של ג', די"ל דמכיון שהפסק־דין שלהם אינו מחייב מיתה, דבעינן את החלטתו של המלך, א"צ בבי"ד של כ"ג. ול"ד לגלות דבעינן כ"ג דהתם הרי אם נפסק הדין שחייב גלות הוי מצוה על גואל הדם להרגו משא"כ בני"ד הרי ע"י הפס"ד של בי"ד הוי רשות ביד המלך להרגו, אין זה דין מיתה סופי, ואפי' אם יפסוק המלך דין מיתה אפשר דיכול למחלו עי' משנה ערכין ו' הגוסס והיוצא ליהרג אינו נידר ולא נערך ובפירוש המשניות שהיוצא ליהרג אינו נערך ודאי שאין הדברים אמורים אלא בהרוגי בי"ד אבל יוצא ליהרג במצות המלך נערך שפעמים שהמלך חוזר מדבורו.

[אכן יש לשאול אי מהני מחילת המלך לאחר פסק הדין שהרי מצינו בסוטה מחלוקת אמוראים אם יכול הבעל למחול לאחר הקינוי, וכן מצינו בסנהדרין פ"ח ב"בן סורר ומורה, שאביו ואמו יכולין למחלו ופרש"י כל זמן שלא הביאו לבית דין וברמב"ם הלכות ממרים פוסק שיכולים למחלו קודם גמר דין, ומפורש בן בירושלמי פרק בן סורר ומורה שרק כל זמן שלא נגמר הדין יכולין

למחלו ע"י במל"מ ויש בזה מחלוקת של רש"י והרמב"ם וצ"ע, ועכ"פ מוכח דלאחר שנגמר הדין אי אפשר למחול. ויש להוכיח כן מסברא, דאל"כ איך יכול ב"ד לפסוק דין מיתה לבן סורר ומורה הלא הוי עדות שאי אתה יכול להזימה דהעדים יאמרו שהם לא חייבו אותו מיתה כלל, כיון דבידי אביו ואמו למחלו לאחר הגמ"ד, וכן אפשר לומר גם גבי מורד במלכות דהוי עדשאאילה"ו שהרי העדים יכולים לומר שלא חייבוהו מיתה כיון דהמלך קובע את המיתה הסופית, וי"ל דאין זה בכלל דין מיתה וא"צ בעדשאאילה"ו, ויש להתפלפל הרבה בזה, וצ"ע כ"כ במקלל דחייב מיתה הרי הוי ג"כ עדשאאילה"ו הואיל ואביו יכול למחלו וצ"ע.

חוק מזה קשה איך יכול המלך למחול, והרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ואולי תתפרש כונת הרמב"ם במ"ש שפעמים המלך חוזר מדיבורו, היינו שמוצא לו זכות ומבטל את הפסק דין. אכן ע"י גיטין כ"ח לענין היוצא ליהרג שלאחר גמ"ד תו לו חזו ל"י זכותא. והקשו התוס' מסנהדרין מ"ב שהיה אחד דוכב על הסוס וסודרין בידו וכו' ותירצו שמ"מ אין זה שכיח. אך יש לחלק בין פס"ד של ב"ד שלאחר שפסקו ל"ש זכות, אבל פסק של מלכות שאין מדקדקים בו כ"כ יתכן זכות גם לאחר פס"ד, וצ"ע].